

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης
του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης
σε συνεργασία με το
ΕΚΕΦΕ Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Επικοινωνιών
με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της ένταξης»

**ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΜΕ ΤΗ ΒΟΗΘΕΙΑ ΣΚΥΛΩΝ ΘΕΡΑΠΕΙΑΣ ΣΕ
ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΝΕΥΡΟΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΕΣ ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ: ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ.**

**THERAPEUTICAL INTERVENTION WITH DOG ASSISTED THERAPY IN
PEOPLE WITH NEURODEVELOPMENTAL DISORDERS: LITERATURE REVIEW**

Της

Δασκαλοπούλου Αικατερίνης

Μεταπτυχιακή διατριβή που υποβάλλεται

στην τριμελή επιτροπή για την απόκτηση του μεταπτυχιακού τίτλου του
Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης
του Τ.Ε.Φ.-Δ.Π.Θ. σε συνεργασία με το Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. Δημόκριτος – Ινστιτούτο
Πληροφορικής και Επικοινωνιών
με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της
ένταξης»

Εγκεκριμένο από την τριμελή επιτροπή:

1^{ος} Επιβλέπων: Αντώνιος Καμπάς, Καθηγητής ΤΕΦΑΑ-Δ.Π.Θ.

2^{ος} Επιβλέπων: Αγάθη Σταθοπούλου, Συνεργαζόμενη Ερευνήτρια-ΕΚΕΦΕ ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ

3^{ος} Επιβλέπων: Ιφιγένεια Δόση, Διδάσκουσα βάση ΠΔ 407/80, ΤΕΦ-Δ.Π.Θ.

Κομοτηνή/Αθήνα

Περίληψη

Οι Νευροαναπτυξιακές διαταραχές αποτελούνται από μια ομάδα επιμέρους διαταραχών και συγκεκριμένα την Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος (ASD), την Νοητική Αδυναμία-Νοητική Αναπτυξιακή Διαταραχή, Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής και Υπερκινητικότητας (ADHD) και τις Κινητικές Διαταραχές. Η θεραπεία με τη βοήθεια σκύλων μπορεί λοιπόν να επιφέρει θετικά αποτελέσματα στην κοινωνικότητα, στην επικοινωνία και στο άγχος των ατόμων με Νευροαναπτυξιακές Διαταραχές. Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η παρουσίαση της πρόσφατης βιβλιογραφίας που αφορά παρεμβάσεις με τη βοήθεια σκύλων σε άτομα με Νευροαναπτυξιακές Διαταραχές. Αρχικά, στην εργασία παρουσιάζεται η ιστορική αναδρομή του όρου “Θεραπεία με τη βοήθεια Ζώων”, πως, δηλαδή, αναπτύχθηκε ο όρος αυτός κατά τη διάρκεια των χρόνων. Στη συνέχεια, αναφέρονται οι διαφορετικές παρεμβάσεις που μπορούν να χρησιμοποιηθούν τα ζώα, ώστε να βελτιώσουν τις λειτουργίες του ατόμου. Η μεθοδολογία της έρευνας αφορά την αναζήτηση της πρόσφατης βιβλιογραφίας στις βάσεις δεδομένων του PubMed και ScienceDirect. Έπειτα, παρουσιάζονται οι Νευροαναπτυξιακές Διαταραχές οι οποίες εξετάζονται ξεχωριστά και παράλληλα με έρευνες που αφορούν παρεμβάσεις με βοήθεια σκύλων. Συνοψίζοντας, η DAT σε άτομα με Νευροαναπτυξιακές Διαταραχές παρουσιάζει θετικά αποτελέσματα ιδιαίτερα στους τομείς της κοινωνικοποίησης και επικοινωνίας. Η παρέμβαση αυτή θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ταυτόχρονα με τις παραδοσιακές παρεμβάσεις, ώστε να επιφέρει καλύτερα αποτελέσματα. Ωστόσο, καθώς παρατηρείται απουσία ευρημάτων, ιδιαίτερα για τις Κινητικές Διαταραχές, παράλληλα με το μικρό δείγμα και την έλλειψη σταθμισμένων εργαλείων για την πραγματοποίηση των συγκεκριμένων ερευνών κρίνεται αναγκαία η περαιτέρω διερεύνηση της θεραπείας με τη βοήθεια σκύλων.

Λέξεις κλειδιά: Νευροαναπτυξιακές Διαταραχές, Νοητική Αδυναμία-Νοητική Αναπτυξιακή Διαταραχή, Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής και Υπερκινητικότητας, ADHD, Κινητικές Διαταραχές, Σύνδρομο Τουρέτ, Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος, ΔΑΦ, θεραπεία με βοήθεια σκύλων, θεραπεία με βοήθεια ζώων

5. Βιβλιογραφία

- Αντωνίου, Α. (2016). Η Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής-Υπερκινητικότητα στους μαθητές, Αιτιολογικοί Παράγοντες και Θεραπευτικές Παρεμβάσεις. Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης. 2014. 623. 10.12681/edusc.408. DOI: 10.12681/edusc.408
- Αντωνίου, Α. ΣΤ., (2007-2008). Αξιολόγηση και Παρέμβαση σε Παιδιά με Νοητική Στέρση Εκπαίδευση & Επιστήμη 1, (4ο). Ανακτήθηκε από: <https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/PRIMEDU310/%CE%91%CE%BE%CE%B9%CE%BF%CE%BB%CF%8C%CE%B3%CE%B7%CF%83%CE%B7%20%CE%BA%CE%B1%CE%B9%20%CF%80%CE%B1%CF%81%CE%AD%CE%BC%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B7%20%CF%83%CE%B5%20%CF%80%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CE%AC%20%CE%BC%CE%B5%20%CE%9D%CE%BF%CE%B7%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE%20%CE%A3%CF%84%CE%AD%CF%81%CE%B7%CF%83%CE%B7.pdf>
- Κουρμπέτης, Β., Χατζοπούλου, Μ., Σαβαλίδου, Φ. & Σιμψά, Θ. (2007). *Διαναπηρικός Οδηγός Επιμόρφωσης*. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.
- Altschiller, D. (2011). *Animal-assisted therapy*. Santa Barbara, Calif.: Greenwood.
- American Psychiatric Association. (2013). *Διαγνωστικά Κριτήρια από DSM-5*. (Κ. Γκοτζαμάνης, μετ.) Αθήνα: Ιατρικές Εκδόσεις Λίτσας.
- Anderson, D., & Brown, S. (2021). The effect of animal-assisted therapy on nursing student anxiety: A randomized control study. *Nurse education in practice*, 52, 103042. <https://doi.org/10.1016/j.nepr.2021.103042>
- Cole, M., & Howard, M. (2013). Animal-Assisted Therapy: Benefits and Challenges. *Biotherapy - History, Principles and Practice*, 233–253. doi:10.1007/978-94-007-6585-6_9

- De Morton, N. A. (2009). The PEDro scale is a valid measure of the methodological quality of clinical trials: a demographic study. *Australian Journal of Physiotherapy*, 55(2), 129–133. doi:10.1016/s0004-9514(09)70043-1
- Dimolareva, M., & Dunn, T. J. (2021). Animal-Assisted Interventions for School-Aged Children with Autism Spectrum Disorder: A Meta-Analysis. *Journal of autism and developmental disorders*, 51(7), 2436–2449.
<https://doi.org/10.1007/s10803-020-04715-w>
- Doernberg, E., & Hollander, E. (2016). Neurodevelopmental Disorders (ASD and ADHD): DSM-5, ICD-10, and ICD-11. *CNS spectrums*, 21(4), 295–299.
<https://doi.org/10.1017/S1092852916000262>
- European Society of Animal Assisted Therapy, Animal Assisted Therapy. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <https://www.en.esaat.org/definition-tiergestuetztertherapie/><<Qualitätsentwicklung und Qualitätssicherung in der Praxis tiergestützter Interventionen>> Dr. Rainer Wohlfarth und Prof. (em.) Dr. Erhard Olbrich
- Fine, A. (2010). *Handbook on Animal-Assisted Therapy Foundations and Guidelines for Animal-Assisted Interventions*. (4η έκδ.) USA: Elsevier.
- Germone, M. M., Gabriels, R. L., Guérin, N. A., Pan, Z., Banks, T., & O'Haire, M. E. (2019). Animal-assisted activity improves social behaviors in psychiatrically hospitalized youth with autism. *Autism: the international journal of research and practice*, 23(7), 1740–1751. <https://doi.org/10.1177/1362361319827411>
- Γενά, Α., & Μακρυγιάννη, Μ. (2017). Διάγνωση της Διαταραχής Αυτιστικού Φάσματος. Στην Α. Γενά (Επιμ. έκδ.), *Συστημική, Συμπεριφορική-Αναλυτική Προσέγγιση. Αξιολόγηση, διάγνωση, εκπαίδευση, θεραπευτικές παρεμβάσεις και ένταξη παιδιών με Νευρο-Αναπτυξιακές Διαταραχές με έμφαση στη Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος* (σελ. 40-114). Αθήνα: Gutenberg

- Hardy, K. K., & Weston, R. N. (2019). Canine-Assisted Therapy for Children with Autism Spectrum Disorder: a Systematic Review. *Review Journal of Autism and Developmental Disorders*. DOI:10.1007/s40489-019-00188-5
- Healy, S., Nacario, A., Braithwaite, R. E., & Hopper, C. (2018). The effect of physical activity interventions on youth with autism spectrum disorder: A meta-analysis. *Autism Research*, 11(6), 818–833. Doi:10.1002/aur.1955
- Hill, J., Ziviani, J., Driscoll, C., Teoh, A. L., Chua, J. M., & Cawdell-Smith, J. (2020). Canine Assisted Occupational Therapy for Children on the Autism Spectrum: A Pilot Randomised Control Trial. *Journal of autism and developmental disorders*, 50(11), 4106–4120. <https://doi.org/10.1007/s10803-020-04483-7>
- Hill, J., Ziviani, J., Driscoll, C., & Cawdell-Smith, J. (2018). Can Canine-Assisted Interventions Affect the Social Behaviours of Children on the Autism Spectrum? A Systematic Review. *Review Journal of Autism and Developmental Disorders*. DOI:10.1007/s40489-018-0151-7
- Lauritsen, M. B. (2013). Autism spectrum disorders. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 22(S1), 37–42. doi:10.1007/s00787-012-0359-5
- Maber-Aleksandrowicz, S., Avent, C., & Hassiotis, A. (2016). A Systematic Review of Animal-Assisted Therapy on Psychosocial Outcomes in People with Intellectual Disability. *Research in developmental disabilities*, 49-50, 322–338. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2015.12.005>
- Μπαμπάτσικου, Γ. (2021). *Γιατί η ζωοθεραπεία θεωρείται μία αποτελεσματική μέθοδος για παιδιά που αντιμετωπίζουν κάποιας μορφής αναπηρία, για να επιλύσουν ή να αποτρέψουν ψυχοκοινωνικές προκλήσεις;*. Αδημοσίευτη Μεταπτυχιακή Διατριβή, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Ρόδος, Ελλάδα.
- Οδηγός Ενσωμάτωσης των Ζώων στα Εκπαιδευτικά Προγράμματα, Προϊόν του Ευρωπαϊκού Προγράμματος Erasmus+ (Έκδ. 2017)
- Ανακτήθηκε Σεπτέμ. 20, 2021 από:
<http://www.animalintegrationintheeducationalprogramme.eu/>

- O'Haire, M. E. (2013). Animal-assisted intervention for autism spectrum disorder: a systematic literature review. *Journal of autism and developmental disorders*, 43(7), 1606–1622. <https://doi.org/10.1007/s10803-012-1707-5>
- Papazoglou, A., Jacobson, L. A., McCabe, M., Kaufmann, W., & Zabel, T. A. (2014). To ID or not to ID? Changes in classification rates of intellectual disability using DSM-5. *Intellectual and developmental disabilities*, 52(3), 165–174. <https://doi.org/10.1352/1934-9556-52.3.165>
- Πιαστόπουλος, Ε., Κατिकाρίδης, Ε. & Ρίζος, Στ. (2019). Παρουσίαση του δομημένου εκπαιδευτικού προγράμματος TEACCH στη Μονάδα Αυτιστικού Ατόμου “Ελπίδα”: Ένα επιτυχημένο πείραμα.. Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης. 1. DOI: 1098. 10.12681/edusc.1782.
- Prior, M., Roberts, J., Rodger, S., Williams, K., & Sutherland, R. (2011). A review of the research to identify the most effective models of practice in early intervention of children with autism spectrum disorders. *Australian Government Department of Families, Community Services and Indigenous Affairs*. DOI: 10.1037/e536872012-001
- Rashikj Canevska, Olivera. (2020). Animal assisted therapy in children with disabilities. *The Annual of the Faculty of Philosophy in Skopje*. 73. 439-448. 10.37510/godzbo2073439rc. Ανακτήθηκε από: <http://hdl.handle.net/20.500.12188/9818>
- Scorzato, I., Zaninotto, L., Romano, M., Menardi, C., Cavedon, L., Pegoraro, A., Socche, L., Zanetti, P., & Coppiello, D. (2017). Effects of Dog-Assisted Therapy on Communication and Basic Social Skills of Adults With Intellectual Disabilities: A Pilot Study. *Intellectual and developmental disabilities*, 55(3), 125–139. <https://doi.org/10.1352/1934-9556-55.3.125>
- Schuck, S. E., Emmerson, N. A., Fine, A. H., & Lakes, K. D. (2015). Canine-assisted therapy for children with ADHD: preliminary findings from the positive assertive cooperative kids study. *Journal of attention disorders*, 19(2), 125–137. <https://doi.org/10.1177/1087054713502080>

- Schuck, S.E., Johnson, H. L., Abdullah, M. M., Stehli, A., Fine, A. H., & Lakes, K. D. (2018). The Role of Animal Assisted Intervention on Improving Self-Esteem in Children With Attention Deficit/Hyperactivity Disorder. *Frontiers in pediatrics*, 6, 300. <https://doi.org/10.3389/fped.2018.00300>
- Serpell, J. A. (2010). Animal-assisted interventions in historical perspective. *Handbook on Animal-Assisted Therapy*, 17–32. doi:10.1016/b978-0-12-381453-1.10002-9
- Tanguay, P. E. (2011). Autism in DSM-5. *The American journal of psychiatry*, 168(11), 1142–1144. <https://doi.org/10.1176/appi.ajp.2011.11071024>
- Wijker, C., Leontjevas, R., Spek, A., & Enders-Slegers, M. J. (2020). Effects of Dog Assisted Therapy for Adults with Autism Spectrum Disorder: An Exploratory Randomized Controlled Trial. *Journal of autism and developmental disorders*, 50(6), 2153–2163. <https://doi.org/10.1007/s10803-019-03971-9>
- Wolan-Nieroda, A., Dudziak, J., Družbicki, M., Pniak, B., & Guzik, A. (2020). Effect of Dog-Assisted Therapy on Psychomotor Development of Children with Intellectual Disability. *Children (Basel, Switzerland)*, 8(1), 13. <https://doi.org/10.3390/children8010013>
- Wohlfarth, R. & Olbrich, E. (2014). Qualitätsentwicklung und Qualitätssicherung in der Praxis tiergestützter Interventionen. Zürich: ESAAT und ISAAT.
- Wolan-Nieroda, A., Dudziak, J., Družbicki, M., Pniak, B., & Guzik, A. (2020). Effect of Dog-Assisted Therapy on Psychomotor Development of Children with Intellectual Disability. *Children*, 8(1), 13. doi:10.3390/children8010013